

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті висвітлено основні тенденції розвитку страхового ринку України за 2010–2014 рр. Вивчено динаміку основних індикаторів розвитку ринку, охарактеризовано стан монополізації ринку, досліджено тенденції зміни учасників ринку та страхових продуктів. Не без уваги залишилося порівняння страхового ринку України з показниками розвитку світової страхової індустрії.

Ключові слова: страхові премії, страхові виплати, рівень страхових виплат, показник проникнення, показник щільності страхування.

I. Вступ

Страховий ринок України важливий сегмент економічного простору кожної держави. Страхова галузь повинна виконувати притаманні їй функції фінансового посередника і сприяти ефективному переливу капіталу, адже це зменшує фінансове навантаження насамперед на державний бюджет у частині проблем соціального захисту населення. Політико-економічна ситуація в Україні призвела до загострення проблем на ринку страхування, накопичення яких гальмують розвиток ринку на тлі страхової світової індустрії. Виявлення та вирішення цих проблем унеможливають формування в Україні високоорганізованого та ефективного ринку страхових послуг.

Ринок страхування є досить цікавим з точки зору економічних досліджень. Саме тому чимало дослідників приділяють значну увагу особливостям розвитку страхового ринку в Україні. Так, О. О. Гаманкова опрацювала практичні рекомендації щодо підвищення транспарентності та ефективності ринку страхових послуг України. Г. В. Кравчук деталізувала методологічні засади управління конкурентоспроможністю страхових компаній. Основні чинники впливу на розвиток страхування в Україні досліджувала А. О. Бойко, Ю. М. Дьячкова, О. В. Козьменко, М. І. Моргун, Т. О. Петрішина проводили порівняльну характеристику розвитку ринку страхування України з аналогічними ринками країни західної та Східної Європи тощо.

II. Постановка завдання

Зміна економічних умов розвитку держави впливає безпосередньо й на ринок страхування, тому виникає потреба в постійному аналізі нових тенденцій розвитку ринку страхових послуг. Виявлення проблем та особливостей функціонування будь-якого ринку, в тому числі й ринку страхування, – перший етап у пошуці шляхів його реформування.

Саме тому метою статті є визначення основних новітніх тенденцій розвитку ринку страхування в Україні в період загострення економічної кризи 2014 р.

III. Результати

Страховий ринок – це особливі соціально-економічне середовище й сфера економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу (товаром) є страхова послуга, формуються попит і пропозиція на неї. Основна мета страхового ринку – забезпечити безперервність процесу суспільного відтворення через продаж специфічної фінансової послуги (страхової гарантії), що здійснює матеріальну компенсацію шкоди (збитку), яка заподіяна майновим інтересам страхувальників у результаті настання подій, так званих страхових випадків [3].

Сучасний етап розвитку страхових відносин в Україні характеризується достатньою конкуренцією страхових компаній та низьким споживчим попитом на страхові послуги, що в сукупності не можуть створити ефективно організований ринок надання якісних страхових послуг. Чергова економічна криза в державі посилила негативні явища в страховому просторі, які потребують детального вивчення. Сучасний стан страхового ринку визначається обсягом страхових премій і рівнем страхових виплат, з вивчення динаміки яких розпочнемо дослідження (табл. 1).

Динаміка валових страхових премій і страхових виплат страхових компаній за 2010–2014 рр. свідчить про тенденції їх зменшення. Так, за 2010–2013 рр. обсяг скорочення валових страхових премій становив 5580,2 млн грн або 24,2%. За 9 місяців 2014 р. валові страхові премії зменшилися на 20% порівняно з аналогічним періодом 2014 р. Зменшення надходжень страхових платежів відбулося за рахунок зменшення операцій вихідного пере страхування на 35,8%, зокрема, перестраховування всередині країни (на 40,4%), що істотно вплинуло на динаміку основних показників діяльності страховиків.

Таблиця 1

Динаміка основних показників страхового ринку України за 2010 – 9 місяців 2014 рр. [10],
млн грн

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	9 міс. 2013 р.	9 міс. 2014 р.	Відхилення 2013 р. до 2010 р.		Відхилення за 9 міс. 2014 р. до 2013 р.	
							абс. зміна	приріст, %	абс. зміна	приріст, %
Валові страхові премії	23081,7	22693,5	21508,2	28661,9	21365	17081,6	5580,20	24,2	-4283,4	-20,0
Валові страхові виплати	6104,6	4864	5151	4651,8	3622,1	3665,1	-1452,80	-23,8	43,0	1,2
Рівень валових виплат, %	26,4	21,4	23,9	16,2	17,0	21,5	-10,17	x	4,5	x
Чисті страхові премії	13327,7	17970	20277,5	21551,4	16220,9	13643,9	8223,70	61,7	-2577,0	-15,9
Чисті страхові виплати	5885,7	4699,2	4970	4566,6	3555	3588	-1319,10	-22,4	33,0	0,9
Рівень чистих виплат, %	44,2	26,2	24,5	21,2	21,9	26,3	-23,01	x	4,4	x
Сплачено на перестраховання	9754	4723,5	1230,7	7110,5	5144,1	3437,7	-2643,50	-27,1	-1706,4	-33,2
Виплати перестраховиків	218,9	164,8	181	85,2	67,1	77,1	-133,70	-61,1	10,0	14,9

Зменшення сплачених перестрахових премій пояснюється політичною ситуацією, що призвела до зниження операцій із Російською Федерацією. Перестрахові премії, передані Росії, зменшилися за 6 місяців на 113,2 млн грн. Частка Росії в загальному обсязі перестраховання у нерезидентів за той же період скоротилася з 32,9% до 22,1%, або на 113 млн грн [4, с. 174]. Певна частка перестрахових премій, які у 2013 р. передавали Росії, у 2014 р. була перерозподілена серед інших країн – нерезидентів (Німеччина, Великобританія, Швейцарія). Але, виходячи з загальної суми скорочення частки російського перестраховання, більша половина ризиків, що передавались у Росію (а через неї – закордон за облігаторними договорами), залишились в Україні, або взагалі не була перестрахована, що й зумовило скорочення страхових премій за 9 місяців 2014 р. на 33,2%.

Валові страхові виплати за 2010–2013 рр. зменшилися на 1452,9 млн грн і у 2013 р. становили 4651,8 млн грн. Динаміка зміни обсягу валових страхових премій та валових страхових виплат зумовила динаміку рівня валових страхових виплат. У 2010 р. рівень валових виплат становив 26,4%, тобто з вартості страхових премій було виплачено 6104,66 млн грн страхового відшкодування. У 2011 р. цей показник зменшився до 21,4%, а у 2013 р. взагалі до 16,2%. Ця тенденція може бути пов'язана зі зменшенням кількості страхових випадків, оскільки виплати перестраховиків також зменшилися або зі збільшенням заборгованості перед постраждалими страхувальниками, що свід-

чить про наявність неплатоспроможних або фіктивних страхових компаній на ринку страхових послуг України.

Різницю між валовими й чистими страховими платежами становлять платежі, які отримують страховики один від одного на подальше перестраховання ризиків (у межах України). Таким чином, валові платежі більше характеризують активність страхових компаній, які здійснюють страхову й перестрахову діяльність, а чисті – безпосередньо активність споживачів страхових послуг [3].

Досліджуючи чисті страхові премії та страхові виплати, відмітимо, що обсяг чистих страхових премій повільно зростає, що свідчить про збільшення попиту на страхові послуги. Обсяг чистих страхових премій за 2010–2013 рр. збільшився на 61,7% і становив 21 551,4 млн грн, натомість обсяг чистих страхових виплат зменшився на 22,4%, що вплинуло на зменшення рівня чистих виплат (співвідношення обсягу валових виплат за вирахуванням виплат, здійснених перестраховальникам-резидентам, до обсягу валових премій за вирахуванням премій, належних перестраховикам-резидентам) з 44,2% у 2010 р. до 21,2% у 2013 р. Зменшення обсягу чистих страхових виплат свідчить про реальне зменшення фактичних виплат застрахованим особам.

У 2014 р. на тлі політико-економічної ситуації в країні прослідковується динаміка зменшення надходження чистих страхових премій, а натомість обсяг чистих страхових премій скоротився майже на 16% за 9 місяців поточного року порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Така ситуація пояснюється

як географічно, так і економічно. Географічно анексія Криму та воєнні дії на сході України призвели до ліквідації тисячі відділень страхових компаній, що зумовило недоотримання значної частини страхових премій. З економічної точки зору – зниження банківської активності та погіршення господарської діяльності призвели до значного недоотримання страхових премій за певними видами страхування [10]:

1. Страхування фінансових ризиків (-680 млн грн) – девальвація валюти збільшує ризик страхової компанії.

2. Страхування кредитів (-217,6 млн грн) – фінансова ситуація банківського сектору

сприяє гальмуванню кредитування, що відповідно відображається на ринку страхових послуг.

3. Страхування майна (-354,6 млн грн) – падіння споживчого попиту внаслідок інфляції та девальвації національної валюти призвело до застою на ринках нерухомості, іпотечного кредитування товарних ринків, що також негативно відобразилося на страховому ринку.

Зниження обсягу чистих страхових премій зумовлено також зменшенням приросту укладених договорів страхування та ліквідацією страхових компаній (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка кількісних показників страхового ринку України за 2010 – 9 міс. 2014 рр. [10]

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	9 міс. 2013 р.	9 міс. 2014 р.	Відхилення 2013 р. до 2010 р.		Відхилення за 9 міс. 2014 р. до 2013 р.	
							аб. зміна	приріст, %	аб. зміна	приріст, %
Загальна кількість страхових компаній, од., у тому числі	456	442	414	407	411	389	-49	-10,7	-22	-5,4
СК "non-life"	389	378	352	345	349	331	-44	-11,3	-18	-5,2
СК "life"	67	64	62	62	62	58	-5	-7,5	-4	-6,5
Загальна кількість договорів страхування укладених протягом звітного періоду, тис. од., у тому числі	619,1	618	178,2	185,3	105,7	96,8	-433,8	-70,1	-8,9	-8,4
Частка договорів обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті, %	95,7	95,11	80,22	52,86	70,83	73,34	-42,9	x	2,5	x
Частка договорів зі страхувальниками фізичними особами, %	3,7	4,27	16,71	43,36	24,65	23,58	39,6	x	-1,1	x

З табл. 2 видно, за 2010–2013 рр. загальна кількість страхових компаній зменшилася на 49 одиниць і на кінець 2013 р. на страховому ринку діяло 407 страховиків. За 9 місяців 2014 р. кількість страхових компаній зменшилася ще на 18 од. Одним із чинників зменшення кількості учасників ринку стало посилення політики держрегулятора щодо недобросовісних компаній. Крім того, анулювання ліцензій здійснювалося за фактом надання неякісних послуг, неплатоспроможності компанії тощо. Щорічне зменшення кількості

страхових компаній на фінансовому ринку свідчить про те, що ринок страхових послуг України не сформувався до кінця й потребує чистки від так званих "схемних" компаній-страховиків. В умовах зменшення учасників ринку важливо здійснювати постійну аналітику монополізації ринку, з метою уникнення концентрації капіталу ринку страхування в обмеженому колі учасника. Відстежувати рівень монополізації ринку можливо за розрахунком індексу Херфіндаля-Хіршмана. Динаміку цього показника подано на рис. 1.

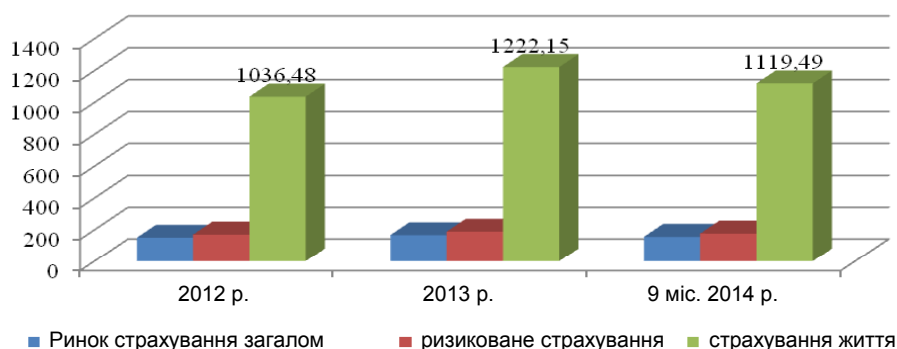

Рис. 1. Динаміка індексу Херфіндаля-Хіршмана страхового ринку за 2012–2014 рр. [10]

За даними рис. 1, на ринку видів страхування, окрім страхування життя, спостерігається значний рівень конкуренції (ННІ у 5 разів менше 1000), водночас на ринку страхування життя наявна помірна монополізація та концентрація капіталу, оскільки ННІ переважає за показником 1000. Враховуючи те, що ліквідація 4 страхових компаній протягом 9 місяців 2014 р. не зумовила підвищення індексу Херфіндаля-Хіршмана, а навпаки значення показника зменшилося, то можна з твердістю сказати, що вектора монополізації державна регуляторна політика на страховому ринку немає і законодавство спрямоване на захист конкуренції.

Досліджуючи тенденції страхового ринку, не можна не помітити різке щорічне скорочення загальної кількості договорів страхування. Так, якщо у 2010 р. було підписано близько 619 тис. договорів, то у 2013 р. – 185 тис. документів. За 9 місяців 2014 р. ця кількість становила менше 100 тис. договорів. Така тенденція пов'язана зі зменшенням угод обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті: у 2010 р. підписувалося 592 тис. договорів, а вже у 2013 р. – лише 97 тис. угод. Негативна динаміка пов'язана з тим, що показники розвитку обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті в Україні за останні роки свідчать про неефективність цього виду страхового захисту та його високу корумпованість. Зокрема, рівень виплат становить не більше ніж 4%, що у 11 раз менше загальних показників за всіма видами страхування. Саме тому цей вид страхування заміняє обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, орієнтоване як на майнові інтереси страхувальника так і на шкоду, заподіяну пасажиром, вантажовласникам та іншим третім особам. Тим паче, що збільшення обсягу ОСЦПВ стимулюється законодавчо:

- з одного боку, шляхом штрафних санкцій: за відсутності такого страхування сума штрафу коливається від 25 до 50 неоподатковуваних мінімумів згідно зі ст. 126 КУпАП [1];
- а з іншого, якщо пасажир застрахований від нещасних випадків на транспорті, то збиток за полісом ОСЦПВ уже не відшкодується [2].

Отже, мати поліс ОСЦПВ обов'язково, але у разі наявності обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті сфера відповідальності першого обмежується. Враховуючи низький рівень виплат за обов'язковим особистим страхуванням від нещасних випадків на транспорті, цей вид зникає зі сфери приватного автоперевезення, а основними страхувальниками залишаються лише лінії залізнично-

го й морського транспорту. На сьогодні обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті здійснює незначна кількість страховиків, яка виграла тендери в “Укрзалізниці” та автоперевізників [6]. Цей вид страхування є страхуванням життя, і це є однією з причин того, що індекс Херфіндаля-Хіршмана лайфового страхування перебуває в межах помірної концентрації капіталу. Зменшення договорів за даним видом страхування впливає на зменшення індексу монополізації ринку страхування життя. Щодо державного втручання в функціонування ринку автострахування, необхідно відмітити загострення ситуації між Моторним (транспортним) страховим бюро України (далі – МТСБУ) та страховими компаніями в 2013 р. стосовно збільшення гарантійних до централізованих резервних фондів МТСБУ: у фонд страхових гарантій – не менше еквівалента 1 млн євро (було 3000 млн євро), до фонду захисту потерпілих – не менше 500 тис. євро (було 100 тис. євро) [11].

Внаслідок першого етапу збільшення внесків до резервних фондів на початку 2014 р. сім страхових компаній втратили статус асоційованого члена в МТСБУ через їх несплату, отже, втратили можливість укладати угоди з автострахування. Координаційна рада МТСБУ трактує таке збільшення внесків як процес очищення ринку автострахування від неплатоспроможних страхових компаній. Проте незалежною аудиторською перевіркою компанією *Deloitte* діяльності МТСБУ були виявлені факти фінансових махінацій з грошовими фондами бюро [7].

Таким чином, “процес очищення ринку автострахування” можна перетрактувати в “процес збагачення власних майнових інтересів”, і це є ще однією проблемою, що призводить до компрометації всієї фінансової системи країни перед українською та міжнародною спільнотою та втрати довіри до ринку страхування як з боку іноземних перестраховиків, так і з боку страхувальників. Тенденції страхового ринку не можливо прослідкувати без аналізу основних макроекономічних індикаторів розвитку страхового ринку, а саме: показника проникнення ринку (співвідношення сукупної страхової премії до ВВП) та показника щільності (розмір страхової премії на душу населення) (табл. 3).

Загострення економічної ситуації в Україні зумовила зменшення частки ринку страхування в обсязі ВВП з 2% у 2010 р. до 1,5% в 2014 р. Показник проникнення страхування “life” на рівні 0,13% свідчить про низький рівень якості та кількості страхових послуг в Україні. Таку тенденцію підтверджує і показник щільності страхування, який

Динаміка показників ефективності страхового ринку України за 2010–2014 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	9 міс. 2013 р.	9 міс. 2014 р.
Загальний показник проникнення, %	2,13	1,73	1,52	1,97	2,04	1,53
Показник проникнення страхування "non-life", %	2,05	1,62	1,51	1,80	1,88	1,40
Показник проникнення страхування "life", %	0,08	0,10	0,01	0,17	0,16	0,13
Показник щільності страхування, грн на душу населення	503,2	496,5	471,7	630,1	470,0	397,5

зменшився з 503,2 грн на душу населення в 2010 р. до 397,5 грн станом на 01.11.2014 р., водночас чисельність населення України також зменшилася на 5% за цей період часу [8]. Тобто, показник щільності страхування України не відповідає пороговому значенню (140 дол. США на одиницю насе-

лення) і продовжує знижуватися, що є ознакою погіршення фінансової безпеки страхового ринку.

З метою аналізу динаміки рівня розвитку страхування в Україні порівнюємо досліджувані показники з аналогічними інших країн світу.

Таблиця 4

Місце страхового ринку України у світовій страховій індустрії [12]

Регіон	Частка валових страхових премій в обсязі ВВП, %	Показник щільності страхування (дол. США на одиницю населення)
Великобританія	11,8	4500
Японія	11	3800
Франція	9,5	4100
Італія	7	5500
Німеччина	6,8	2900
Україна	1,5	50 (у 2014 р. 25)

Низький рівень показника проникнення та щільності страхового ринку України порівняно з розвинутими країнами говорить про недостатнє охоплення страховими послугами населення внаслідок низького рівня знань, довіри та страхової культури. Соціальний фактор впливу на інфраструктуру ринку страхових послуг підкріплений економічною ситуацією в державі та недосконалою законодавчою базою.

IV. Висновки

Тенденції страхового ринку України у 2014 р. характеризуються низкою проблем, які загострюються під впливом політичних, економічних та соціальних факторів і гальмують розвиток страхування в державі. Основними фактами погіршення стану ринку страхових послуг є зменшення обсягу валових страхових премій, зниження рівня чистих виплат, зменшення кількості договорів страхування, наявність фактів фінансових махінацій держслужбовців, низький показник проникнення ринку, найменший показник щільності страхування серед країн Європи. Визначальним фактором вирішення ситуації є державне регулювання, насамперед, на законодавчому рівні, що забезпечить захист інтересів усіх учасників ринку.

Список використаної літератури

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення зі змінами та доповненнями від 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
2. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР (поточна редакція від 04.07.2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Бібліотека економістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/64/4737.html>.
4. Дьячкова Ю. М. Страховий ринок в умовах нестабільної економіки / Ю. М. Дьячкова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2014. – № 2 (33). – С. 172–176.
5. Залетов А. Страхування пасажирів на транспорті – відверта профанація [Електронний ресурс] / А. Залетов. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/azalotov/article/9416.aspx>.
6. Ковальов В. Пасажири "Укрзалізниці" платять мільйони двом страховим [Електронний ресурс] / В. Ковальова. – Режим доступу: http://www.epravda.com.ua/publications/2012/03/20/319076/view_print.
7. Результаты аудита деятельности МТСБУ за 2012–2014 гг. – экс-руководством был нанесен ущерб страховщикам более чем на 300 млн грн [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forinsurer.com/news/14/08/05/31266>.
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
9. Офіційний сайт Ліги страхових організацій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/zakonodavstvo>.

10. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.
11. Офіційний сайт СК “Брокбізнес” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.insurance.lviv.ua/?q=news>.
12. Direct gross insurance premiums, Insurance and Pensions: Key Tables from OECD. – 2012. – № 4.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2014.

Олексин А. Г. Современные тенденции развития страхового рынка Украины

В статье исследуются основные тенденции развития страхового рынка Украины за 2010–2014 годы. Изучена динамика основных индикаторов развития рынка, охарактеризовано состояние монополизации рынка, исследованы тенденции изменения участников рынка и страховых продуктов. Не без внимания осталось сравнение страхового рынка Украины по показателям развития мировой страховой индустрии.

Ключевые слова: страховые премии, страховые выплаты, уровень страховых выплат, показатель проникновения, показатель плотности страхования.

Oleksyn A. Modern Trends in the Development of the Insurance Market of Ukraine

This article deals with the investigation of the major trends in the insurance market of Ukraine during 2010–2014. The dynamics of the main indicators of the market is defined; the state of the reserved investigated trends in market participants and insurance products is described. It is not left unattended the comparison of insurance market in Ukraine with indicators of the global insurance industry.

The insurance market in Ukraine is an important segment of the economic space of each state. The insurance industry should carry inherent financial intermediary functions and facilitate the efficient flow of the capital, because it reduces the financial burden primarily on the state budget problems of the social protection. Political and economic situation in Ukraine has led to a deepening of the insurance market, the accumulation of which back off the development of the market against the backdrop of the global insurance industry. Identifying and resolving of these problems make it impossible to form an efficient insurance market in Ukraine.

Changing of economic conditions of the state is directly affected on the insurance market, so there is a need for continuous analysis of the new trends of the insurance market. Identifying the problems and functioning of any market, including insurance market – the first step in finding the ways to reform it. Therefore, the aim of this article is to make a research of the latest trends of the major insurance market in Ukraine during the aggravation of the economic crisis 2014.

Key words: insurance premiums, insurance payments, the level of claims, the rate of penetration.